

Bácsfainé Dr. Hévízi Józsa

Vallási és etnikai közösségek a Szent Korona országában a teljes autonómiáig

(A világ etnikai konfliktusainak feloldása
– a kollektív joggyakorlat fokozataival)

Szent István óta a Magyar Királyságban a kisebbségek anyanyelvhasználatának, identitásának megőrzésének különböző módjai alakultak ki, Svájcot leszámítva, Európában egyedülállóan. Ezek az autonómiatípusok a szentkorona-tanba beépülve századokon át¹ biztosították a magyar királyságban a nemzetiségek (mai szóval a kisebbségek) békés együttélését. Ezek az **egyházi és területi autonómia, és a városokban kialakult arányos önkormányzati rendszer**. Ez utóbbi modernségét bizonyítja, hogy az *északír nagypénteki megállapodás* egyik sarokköve ezen az elvre épül. Ezt a szórványban élők számára nyújthat megoldást napjainkban, a *Helyi önkormányzatok európai chartájára*² alapulva!

I. Területi (regionális) autonómia (subsidiaritás elve az államfelépítésben)

A Magyar Királyságba átöröklődött a törzsi társadalomból a mellérendelő szervezési elv, amely elv a magyar nyelv szerkezetében is meghatározó. Már a korai Árpád-kortól lehetőség nyílt kollektív jogok gyakorlására a területi autonómia keretei között³:

A **területi autonómia** különféle változatainak megvalósulása Magyarországon (horvát bánág, jász-kun kerületek, székely székek, szász egyetem, felvidéki bánvárosok szövetsége stb.) lehetőséget nyújtott a különböző jogállású társadalmi csoportoknak saját önigazgatásuk

megszervezésére, az **etnikai csoportok regionális szintű szerveződésére**, érdekeik érvényesítésére, identitásuk több száz éven keresztül megőrzésére, anyanyelvű irodalom, kultúra kifejlesztésére az Árpád-kortól. Míg Európa centralizál

1 Az Osztrák- Magyar monarchia megdöntése a közép-európai és a balkáni terjeszkedésre törő Oroszország és Franciaország érdeke volt. E két ország beszélt a Monarchia elnyomó politikájáról, miközben mindkettőben hiányozott a kisebbségi jogok és nyelvek használatának szabadsága, nem beszélve a Monarchia területén fent jelzett autonómiatípusokról. lásd: Henri Pozzi. Századunk bűnösei. Marjai, 1935-36.

2 Strasbourg, 1985.okt.15. Az itt említett „érintett helyi közösségek” érdekeit képviselhetik az ott élő népcsoportok arányszámának megfelelően választott képviselők! Pl: „nem lehet megváltoztatni a helyi önkormányzatok határait az érintett helyi közösségekkel való előzetes konzultáció... helyi népszavazás nélkül.” in: 5. szakasz.

3 Hévízi Józsa: Autonómia-típusok Magyarországon és Európában, Püski, Bp., 2001.

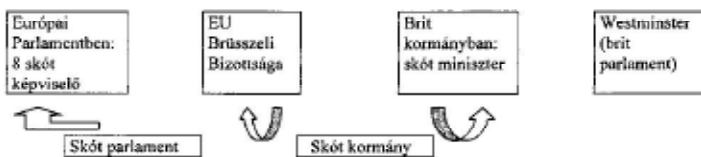
és beolvaszt, nálunk egyfajta – a lovasnomád törzsszövetségekre visszavezethetően – mellérendelő viszony alakul ki az együtt települő székely, palóc, majd később a horvát, kun, szász népcsoportokkal⁴. E területi vagy regionális autonómia mai modern példája a többen élő népcsoportok számára a skót modell.⁵

Az *egyházi autonómia*⁶ a századokon át a határon túlról folyamatosan beszivárgó, betelepülő („vendégmunkások”) számára az önálló erdélyi fejedelemség XVI. századi történetében alapozódik meg: A protestáns erdélyi fejedelmek felismerve, hogy kultúráját csak anyanyelvükön adhatnak a beköltözőknek, XVI. századtól szorgalmazták az anyanyelvű igehirdetést, és állítottak fel nyomdát, iskolát az oláh (román) népesség számára. Miközben Európában mindenütt válásháborúk dúltak, 1568-as törvénnyel Erdélyben a református, lutheránus, unitárius és katolikus vallások együttes használatát elsőként engedélyezték!

*János Zsigmond erdélyi fejedelem (1541-1571) elrendelte, hogy templomaikban a liturgia nyelve az egyházi szláv helyett a román legyen*⁷. I. Rákóczi György mikor Biharban román püspökké erősíti meg Burdánfalvi Ábrahámot, az oklevélben (1641) utasítja, hogy románul prédikáljon s papjaival is úgy prédikáltasson „a szegény oláhságnak maguk születettek nyelvükön, hogy abból naponként épületet vehessenek az üdvösséges tudományban és vallásban s így az babonás tévely-

4 lásd u.ott 11-26.p. Ruszinokat is közéjük sorolja a beregi hagyomány: A tatár pusztítást követően a XIV. században Koriatovics Tódor herceg 40 000 főnyi népességgel való betelepődését megelőzve, a rutének első csoportja a honfoglalókkal együtt érkezik. A 2000 íjász és 3000 parasztot a határszélen katonai szolgálatra kiváltságokkal telepítik az un. KRAJNA-ba. in: Lehoczky Tivadar: Bereg vármegye monográphiája. Pollacsek Miksa könyvnyomdája, Ungvár, 1881.I. kötet. 130, 141pp

Skócia (L:5 120 200 fő/ 1993)

skót ügyek (autonóm):

- tervezés
- önkormányzatok
- rendőrség, tűzoltóság
- oktatás, kultúra
- egészségügy
- lakásügy
- mezőgazdaság
- hal-, és vadgazdálkodás
- erdészet
- élelmiszeripar

Westminsterrel közös ügyek:

- alkotmányozás (1998)
- honvédelem
- nemzetbiztonság
- energia
- vasút
- gyógyszerellátás

5

6 Hévízi Józsa: Autonómia-típusok Magyarországon és Európában, Püski, Bp., 2001.33-70.p.

7 Hévízi Józsa: Autonómia-típusok Magyarországon és Európában, Püski, Bp., 2001.40.p.

gésnek homályából napról-napra világosságra vezéreltessenek”⁸. - *1669-ben fejedelmi parancsra megnyíltak az első román népiskolák*. Bethlen Gábor fejedelem törvényben rendelte el 1624-ben, hogy a földesurak ne tartsák vissza a jobbágyok fiait az iskola látogatásától, mert amelyik megteszi, 300 forint pénzbüntetést fizet. A fejedelemasszony, Lorántffy Zsuzsanna Fogarason alapított román iskolát.

A 150 éves török uralmat követő felszabadulás idején I. Lipót 1690. és 1691. évi oklevele a betelepülő görögkeleti szerbek részére a hajdúkéhoz hasonló katonai státust és egyházi autonómiát (anyanyelvű iskolák, gimnáziumok felállításával) biztosított⁹. II. Lipót ezt az 1791. évi XXVII. törvénycikkkel megerősítette.¹⁰ Az 1868. évi IX. tc a külön választott szerb és román görögkeleti egyházaknak önkormányzati jogokat adott; önállóan kezelhették egyházi, iskolai és alapítványi ügyeiket. E törvény szellemének felelt meg az 1868. évi XLIV tc, a nemzetiségi tv. éppen úgy, mint a dualizmus kori oktatási törvények. A XIX. század végén a nemzetiségi vezetők, politikusok nagy része az egyházi autonómia kebelén nevelődik föl. Az egyházi autonómia nyelvi kulturális identitást megőrző szerepe miatt tekinthető az autonómia felé vezető út első lépésének, ennek maradéktalan és diszkriminációmentes érvényesülését el kell érni szomszédainknál.

Mindent el kellene követnünk az önálló szlovákiai katolikus püspökség és a csángók önálló egyházszervezete létrejötté érdekében: Ma a szorbok – akik Szászországban és Brandenburgban élnek - (akinek nyelve a szlovákhoz hasonlóan tájegységenként vagy a cseh vagy a lengyelhez áll közelebb) számuk kb. 60 ezer - a II. vatikáni zsinat értelmében katolikus egyházi autonómiát élveznek, anyanyelvi istentisztelettel! Papjaik vezetik egyházi és kulturális életüket. El kellene érünk, hogy a felvidéki magyarok hasonló védeettséget kapjanak, amit számukra a *Szász Szabadállam és Brandenburg tartomány alkotmányban és törvényben biztosít*.¹¹ Biztosítva van a számukra a hivatalokban a szorb nyelv, zászló használat mellett az általuk lakott terület védelme a betelepítéstől, s rendezett a képviselőjük a tartományi parlamentben és községi szinten is.¹² Az

8 Székely Marianne: A protestáns erdélyi fejedelmek hatása a román kultúra fejlődésére. Tiszántúli Könyv és Lapkiadó Rt, Debrecen, 1935. 6-19.pp.,27.p.

9 érsekválasztás szabadsága, mentesség a tized, hadiadó, beszállásolás alól. Dr. Pirigy István: A magyarországi görög katolikusok története. Görög Katolikus Hittudományi Főiskola, Nyiregyháza, 1990. I. köt. 91.p.

10 „az alapítványok, a tanulmányi rendszer, az ifjúság nevelése... irányában megillető jogai... érvényben maradván” – vagyis továbbra is autonóm módon, önmaguk intézhették egyházi és nevelési ügyeiket.

11 3. melléklet: A SZÁSZ SZABADÁLLAM ALKOTMÁNYA (1992. V. 27.)

2. cikkely (4) A tartomány zászlója és címere mellett a szorb lakóterületen a szorb zászló és címer, a tartomány sziléziai részén pedig az alsó-sziléziai zászló és címer egyenjogú módon használható.

6. cikkely (1) A tartományban élő, szorb néphez tartozó polgárok egyenjogú részét alkotják az államalkotó népek. A tartomány garantálja és védelmezi jogukat identitásuk megőrzéséhez, valamint örökül kapott nyelvük, kultúrájuk és hagyományaik ápolásához, fejlesztéséhez és továbbadásához, főleg az iskolák, valamint az iskoláskor előtti és kulturális jellegű létesítmények révén.

12 TÖRVÉNY a szorbok (vendek) jogairól Brandenburg tartományban (1994. július 7-én)

5. A szorb (vend) ügyek tanácsa

(1) A tartományi parlament két választás közötti időszak tartamára megválasztja a szorb (vend) ügyek tanácsát, mely öt tagból áll. Tagjai a szorb (vend) néphez tartoznak. Megválasztásukkor a szorb (vend) egyesületeknek javaslattevői joga van. A szorb (vend) ügyek tanácsának tagjai tisztségüket tiszteletbeli megbízatásként viselik. Tevékenységükért, költségeikre való tekintettel, kártérítést kapnak.

EU egyik alapelve a *szubszidiaritás!* A kisebbségben élő **óshonos népcsoportok** diszkriminatív helyzetének orvoslását segítheti elő az Európai Unió alapjogi chartájának 10, 14, 22. cikkelyének alkalmazásának követelése.¹³ Szociológiai szempontból tehát nem elhanyagolható az egyházak szerepe ezen küzdelmekben; azaz nem merül ki hatásuk csupán az erkölcsi nevelésben vagy a bűnözéstől való távoltartásban, hanem jelentős a részvételük a kis közösségek megteremtésében, összetartásában is:

EGYHÁZI AUTONÓMIA funkciói:

kulturális (kisebbségben nyelvmegőrző, összetartó)

szociális integráló (otthonról hozott és hiányos ismeretek pótlása)

értékközvetítés (a társadalmi együttélés örök törvényei)

helyi közösség megszervezése, összetartása, helyi vezetők, országos képviselők kinevelése, amely ellensúlyozhatja a pártokráciát!

(2) A szorb (vend) ügyek tanácsa tanácsokat ad a tartományi parlamentnek. Az a feladata, hogy minden olyan kérdésben, mely a szorbok (vendek) jogait érinti, védelmezze a szorbok (vendek) érdekeit. A részleteket a parlament tárgyalási rendje biztosítja.

6. A szorb (vend) ügyek községi megbízottja

(1) A szorbok (vendek) hagyományos lakóterületének körzeteiben, önálló státusú városaiban és községeiben, valamint a megyékben az önkormányzatok szintjén ki kell nevezni a szorb (vend) ügyek megbízottját, illetve más, megfelelő intézkedést kell foganatosítani a szorbok (vendek) érdekeinek védelmében.

(2) A szorb (vend) ügyek megbízottjai a szorb (vend) polgártársak érdekeit képviselik. Tárgyalópartnerei a szorboknak (vendeknek), és a szorb (vend), valamint nem szorb (nem vend) lakosság közti - kivánatos - együttélés előmozdítása érdekében tevékenykednek. Az 1993. október 15-i, községekre vonatkozó törvényes előírás 23. szakaszának 3. bekezdése (GVBI. IS. 398) és az 1993. október 15-i, megyékre vonatkozó törvényes szabályozás 21. szakaszának 3. bekezdése (GVBI. IS. 398), melyet utóbb az 1994. február 14-i törvény (GVBI. IS. 34) módosított, a megfelelő módon marad érvényben.

13 Az Európai Parlament 2007. november 29-i határozata az Európai Unió alapjogi chartájának jóváhagyásáról (2007/2218(ACI)): „a vallásnak vagy meggyőződésnek mind egyénileg, mind együttesen, mind a nyilvánosság előtt, mind a magánéletben, istentisztelet, oktatás és szertartások végzése útján való kifejezésre juttatását” (10. cikk) – csángókra vonatkozatható a II. Vatikáni zsinat határozataival egyetemben.

„a szülők azon jogát, hogy gyermekeik számára vallási, világnézeti vagy pedagógiai meggyőződésüknek megfelelő nevelést biztosítsanak” (14.cikk)

Az Unió tiszteletben tartja a kulturális, vallási és nyelvi sokféleséget (22. cikk)

Mindenkinek lehetősége van arra, hogy a Szerződések nyelveinek valamelyikén írásban forduljon az Unió intézményeihez, és ugyanazon a nyelven kapjon választ. (41.cikk/3)

II./ Szórványban vagy vegyes lakta területeken élők számára megoldás: arányított városi képviselőtestületekben érvenyesülő etnikai és vallási tolerancia:

Kevésbé ismeretes, hogy a Magyar Királyságban a szabad királyi városok, a mezővárosok önkormányzatiságában – Európában egyedülálló módon – valósulhatott meg a népcsoportok és felekezetek részvétele:

A magyarországi városok kelet-európai társaikhoz hasonlóan több-ethnikumúak voltak. A beköltöző szász, német hospesek kiváltságleveleiben biztosítják maguk számára az önkormányzatot és kezdetben a német jog használatát¹⁴. (Pozsony, szepességi és erdélyi szász városok, bányavárosok, stb.) „A

	Államszervezet
országos szint (centralizáció) indirekt értékrend	állami intézményrendszer (iskolarendszer, kulturális, sportegyesületek stb.) szakszervezetek társadalmi szervezetek, egyesületek (gazdasági célú) (önkéntes, kulturális, sport)
helyi társadalom építői (autonóm szerveződés) direkt, önként elfogadott értékrendre nevelés	plébánia helyi egyházközség, helyi társadalom (plébános körül kiépülő önkéntesek csoportjai) korosztályok és rétegek szerinti művelődési formák: cserkészlet (fiatalok), karitatív szervezetek (középkorúak), hitbuzgalmi csoportok (vegyes), családok közösségei (közös nyaraltatás stb.,) pszichológiai és szociális funkciók: - fiatalok értékrend szerinti közösségre nevelése - családok hálójának építése - leszakadó (iskolázatlan, szegény) személyek, családok felkarolása - hajléktalanok integrálása (?) - azonos értékrendű fiatalok kulturális és ismerkedési lehetőségei egyedülállók, idősek, szabad kapacitással bírók értelmes céllal foglalkoztatása a közösség építésében (betegápolás, szegénygondozás, kirándulások, zarándoklatok, liturgiai eseményekhez kapcsolódó társas együttlétek, agapék szervezése, ingyenes nyelvtanítás korrepetálás stb.)

község lakosai nyelv és nemzetiségük különbsége nélkül egyenlő szabadságot élvezzenek”.- rendeli el Beregszásznak adott kiváltságlevelében (1247) a tatárjárás után a II. Géza kori szász telepítést megismétlő IV. Béla királyunk¹⁵. A XV-XVI. századra esnek az első etnikai ellentétek a felső-magyarországi városokban, mert a németek senki mást nem engedtek be a céheikbe, illetve településeikbe.¹⁶ Ennek orvoslására az **1608. évi XIII. törvénycikk** kötelezi a szabad királyi városokat, hogy tegyék lehetővé a házak vásárlását a magyaroknak és a szlávoknak (cseheknek) is. Az **1609. évi XLIV. törvénycikk** kötelezi a szabad királyi városokat, a bányavárosokat és a kiváltságolt mezővárosokat, hogy a bírói és egyéb tiszteket, a nemzetiségre különbség nélkül egyenlően osszák szét, különben két-

14 Hévízi Józsa: Autonómia-típusok Magyarországon és Európában, Püski, Bp., 2001.22-25.p.

15 idézi Lehoczy Tivadar: Bereg vármegye monográphiája. Pollacsek Miksa könyvnyomdája, Ungvár, 1881.III/1. kötet 91.p. V. István, Károly Róbert is megerősíti. 1327-ből fen maradt a német bíró neve is.

16 Balassa Zoltán: Két nemzet a Kárpát-medencében. A szlovákok történelme, Kassa- Budapest, 2009. IV. kiadás.

ezer forint büntetést rónak ki rájuk¹⁷. A XV-XVIII században gyakorlattá vált, hogy a felekezeti vagy nyelvi arányszámot figyelembe véve valamilyen szinten a kisebbségi népcsoportokat is bevonták a város irányításába:

- A bírót, az esküdteket, képviselőket a lakosság etnikai vagy vallási aránya szerint választották - évente nagy ritkábban (l: Pozsony¹⁸, Buda, Kolozsvár¹⁹;

17 „A bírói és egyéb tisztségeket a szabadvárosokban, bányavárosokban és a kiváltságolt mezővárosokban, a magyaroknak és németeknek meg a cseheknek vagy szlávoknak, a vallásra és nemzetiségre való különbség nélkül, egyenlően kell osztogatni.” in: www.complex.hu/1000

18 1291-ből származik Pozsony privilégiuma: „Mint hogy a jogalkalmazás a magyarokra nézve a német-bíró jogalkalmazásától eltérő nem lehetett, ezért mi is a külön magyar-bírónak alkalmazását csakis nyelvi okokra, a lakosság egy részének nyelvkülönbségére vezetjük vissza. Az a körülmény, hogy a középkorban a zsidók a király közvetlen jobbágyainak tekintettek s a városokban külön községeket képeztek, magával hozta, hogy külön hatóságuk is volt. Pozsonyban eszerint szintén külön zsidóbíróval találkozunk, ki, bár maga keresztény ember volt, a zsidó község felügyeletével volt megbízva. A zsidóknak Pozsonyban használt, de már veszendőbe ment saját jogszabályaik 1376-ból ismeretesek.” in: Ortway Tivadar: Pozsony város története. II. köt. A város jogtörténete. Pozsony, 1898. www.archive.org/.../pozsonyvrosrtrn01ortvgoog/pozsonyvrosrtrn01ortvgoog_djvu.txt

19 Szilágyi Mihály kormányzó 1458-ban elrendelte, hogy a szászok és a megszorodott magyarok 50-50 küldöttel képviseltesék magukat a 100 tagú nagy tanácsban, amely választotta 6 szász és 6 magyar tagú esküdteket, s évente változóan magyar vagy szász bírót. Ezt Mátyás 1468-ban megerősítette kiváltságlevélben, majd Buda önkormányzatának mintájára 1488-ban úgy módosították, hogy a tanács tagok felét a tehetősek közül kell választani, másik felét a céhek képviselői közül, a céhenként 3-4 küldöttel.

in: Jakab Elek: Kolozsvár története. I. Magyar Királyi Egyetemi nyomda Buda, 1870. 466-471.p. Kiss András: Kolozsvár város önkormányzati fejlődése az 1458-as „unióig” és kiteljesedése az 1568-as királyi ítélettel. in: Erdélyi Múzeum - 59. kötet, 1997. 3-4. füzet.

Siklós²⁰, Békéscsaba²¹, Gyula²², Pécs²³, Zágráb²⁴, Zsolna²⁵, Újvidék²⁶, Kassa²⁷)

• Engedték, hogy a kisebbségi csoporthoz tartozók ügyeik vitelére külön képviselőket (mai fogalommal élve „kisebbségi önkormányzatot”) válasszanak; amely alá volt rendelve a városi önkormányzatnak (budai szerbek²⁸, Baja²⁹, siklói cigányok).

20 1730-1849 között a mezőváros bírái többségben magyarok. A kisbírók magyar, szerb, német személyek, akik a városban beszélt nyelveken dobolták ki a hirdetményeket, ők a születelés aratás ellenőrei stb. A bírók közül 5 volt horvát, 3 szerb, 6 német származású, mellettük az albíró, a jegyző, a kamarás többnyire más-más etnikumból választott személy. Az un. cigány városrész évente bírót választott, aki 3-4 esküdtel intézte az adóügyeket, ellenőrizte a szolgáltatásokat, első fokon kisebb ügyekben bíraskodott is. Szita László: A török alóli felszabadulástól az 1848-49-es szabadságharc bukásáig. 107-174 old. Kiss Géza: Az önkényuralom és a dualizmus kora Siklós bírási és jegyzőinek névsora 175-227pp. in: Város a Tenkes alján. Siklós évszázadai. Dr. Máté János, Siklós, 2000.

21 A túlnyomó többségben szlovák evangélikusok által lakott Csabán évente választották az előjáróságot. 1847. októberében már régi szokásként utaltak arra, hogy minden 7. évben – a vallási arányszám szerint – katolikus választották bírónak. – Erdmann Gyula: Csaba társadalma, gazdasága és önkormányzata 1772– 1848. In: Békéscsaba története. I. (Szerk.: Jankovich B. Dénes, Erdmann Gyula.) Békéscsaba, 1991.

22 Gyulán a reformátusok folytattak hosszú küzdelmet a számarányuknak megfelelő pozíciókért: Az 1790-es években a hat katolikus esküdt mellé 3-3 református és görögkeletit (román?) választhattak, s az első református bíró 1845-ben lépett hivatalba. in: Scherer Ferenc: Gyula város története. Gyula, 1938. I. 345.p.

23 Pécs ezer éve. főszerk. Márffy Attila. Kiadó: dr. Polányi Imre, Pécs Története Alapítvány, Pécs, 1996. Pécsnek 1691-től két bírója volt. A német bíró nem volt egyenrangú; a németek kivánságait, panaszait képviselte szavazati joggal a városi tanácsban. Megjelennek mellette a horvát és a magyar (tribuni plebis) képviselők is hasonló jogkörrel: E népszószólók a városi tanácsba egyenlő számban küldött képviselői csoportok élén álltak, és így a nemzetiségi csoportok vezetőivé váltak. 51.p. az 1697-es városi tanács 12 tagjából 4 német, 4 magyar, 4 horvát, rác nincs mert nem alakult meg a külön népcsoportjuk. (53.p.)in: Dr. Babics András: A kamarai igazgatás Pécs városában 1686-1703, Pécs, 1937. www.lib.pte.hu/.../KamaraiIgazgatás/htm/leiras.htm

24 1377-től egyenlő számban vettek részt a városi tanácsban a szlovákok, németek, latinok (olaszok), és a magyarok. in: Draskóczy István, Kisebbségek az Árpád-kori Magyarországon. Kisebbségkutatás, 2000. 3. szám www.hhrf.org/kisebbségkutatás/

25 1381-től kezdve Zsolnán a szlovákoknak és a németeknek egyenlő arányban kellett részt venniük a városi vezetésben. Itt a 15. század elején hosszú ideig szláv nyelven vezették a tanácsülési jegyző. in: Draskóczy István, Kisebbségek az Árpád-kori Magyarországon. Kisebbségkutatás, 2000. 3. szám www.hhrf.org/kisebbségkutatás/ 26 „Ópétvárad-Újvidék városi tanácsában 1848 április 6-án Sztratimirovicsék tisztújítást tartottak, s Belgrád útmutatásainak megfelelően kiterőszakolták, hogy a várost irányító tanács immár (szakadár) rácokból álljon kizárólag. ...Eddig a tanács tagjai nemzetiségi kulcs szerint választották, így fele-fele arányban voltak közöttük görögkeletit rácok és katolikus nem rácok.” in: Délvidéki S. Attila: Lángoló temető. Az úgynevezett Vajdaság kihatásának elhallgatott titkai és borzalmi (1268-1868) tizenkét kötetben. Fejezetek a rácjáráások történetéből. A szerző magánkiadása. Szekszárd, 2009. 124.p.

27 Czecey Lénárd (1500. k. – Kassa, 1551 végén) magyar köznemes, Kassa várkapitánya mohácsi vész után Szapolyai János mellé állt. 1536. december 4-én részt vett Kassa elfoglalásában, amelynek polgársága régóta éles szembenállást tanúsított a királlyal. Tisztogatásokat végzett a Szapolyai ellen lázadó német polgárság körében, s a városi tanács tagjai közül ötvenöt személyt elűldözött, valamint állandó megfigyelés alatt tartott a németeket, s felfüggesztette a város privilégiumait, s a német nyelv használatát is. Az evangélikusok három nyelven (magyarul, németül és szlovákul), a reformátusok kizárólag magyarul végeztek szertartásaikat. XVI. század protestáns és a XVIII. század katolikus türelmetlensége között az 1600-as évek derekán egy időre kiegyenlítődték az erőviszonyok, szélsőséges kilengéseket viszonylagos nyugalom váltja fel. Évenként vízkereszt napján a három népcsoport (magyar, német, szlovák) egyenlő számú képviselőt választott a 100 tagú nagytanácsba, ahol, a katolikusok, az evangélikusok, és a reformátusok is egyenlő arányban kellett hogy képviseltesse legyenek. in: Kováts Miklós: Egy város metamorfózisa. in Európai utas, 1995/ 3. sz.32.p. www.hhrf.org/europaiutas/66/31

28 Vujicsics Sztoján: Szerbek Pest-Budán. Főpolgármesteri Hivatal és Szerb Fő-i Önkormányzat Bp., 1997. 14-15pp.

29 Kőhegyi Mihály: Baja története a kezdetektől 1945-ig. Akadémia, Bp., 1989.

Scherer Ferenc: Gyula város története. Gyula, 1938. (írásbeli jegyzőkönyveket, képviselőtestületi jegyzőkönyve-

• Az is előfordult, hogy a nem magyar közösség városi privilégiumot kapott oly formán, hogy a hivatalos nyelv és a város irányítása - kiváltságlevéllel biztosított joga lett.

Idesorolhatók az erdélyi örmény városok, továbbá a dél-magyarországi Baja és Gyula is:

A törökudulás után elnéptelenedett **Gyula** városába 1723-tól a Harruckern János György több hullámban németeket telepített a Rajna vidékéről. Letelepülésüknek helyét saját dinnyés-, és kukoricaföldjein jelölte ki. 1734-ben a németek külön bírót választottak maguknak, s elszakadva Gyulától Németgyula néven 123 éven át *önálló közigazgatás alatt álló várost* alkottak.³⁰ Az elemi iskolai oktatás egyházanként (és nyelvenként) külön-külön folyt: római katolikus, református, ortodox. A század végén, Németgyulán is felépül a tanítói lak és a német iskola amiben 1807-től Erkel Ferenc édesapja, a templom német fúvós zenekarának megszervezője tanított. A kastélyban 1821-1845 között 21 német nyelvű előadásról tudunk:

Békés megyében csak 1826-tól jegyzetelik magyarul a polgári peres ügyeket, a hivatalos leveleket. (Az önkéntes asszimiláció példája tehát a *Bánk bán* zeneszerzőjének életútja is.) Minden év november elsején tartották mindkét városban – a földesúr jelöltjei közül – a bíróválasztást, s az urbárium szerint az esküdtek választását. 1784-ben az urbáriumra hivatkozva a reformátusok és a görögkeletiek kérelmezték, hogy közülük is válasszanak esküdteket. 1790-től a lakosok számarányához képest 6 katolikus esküdtön kívül. 3 református és 3 óhitű foglalt helyet a tanácsban. Németgyulán a görögkeletiek 2 helyet kaptak³¹. 1834-ben mind Németgyulán, mind Magyargyulán 1-1 főbíró, 1-1 albirót és 12-12 esküdteket választanak. Magyargyulán a két jegyző egyike katolikus, a másik református. 1857-ben sikerült a német-gyulaiakkal az egyezséget megkötöni, s június 15-én aláírták a két város egyesítésének jegyzőkönyvét mindhárom vallásból és nemzetiségből alkotott eljárósággal.³² A betelepítéskor még un. Románvárosról is tudnak. Később a görögkeleti vallásúaknak (szerb, román) mindkét városban van saját anyanyelvű iskolájuk. Tanítóikat a közadóból fizették.³³ 1857-ben a katolikusoknak egy négyosztályú főelemi iskolájuk volt négy tanítóval, egy rajziskolájuk egy tanítóval, a Németvárosban egy alsó elemi iskolájuk két osztállyal és két tanítóval. Mindkét városrészben egy-egy leányiskola volt, ahol a kántorok tanítottak³⁴. A zsidó hitközség 1858-ban állított iskolát.

ket, népszerűírásokat vizsgáltak meg a levéltárakban!)

Hársfalvi Péter: Az önkormányzat Nyíregyházán a XVIII-XIX. sz-ban Bp., 1982.

30 A településen románok, magyarok, németek külön városrészben elkülönülve éltek. 1730-ban 250 család, mintegy 1250 lakos, 1783-ban már 6434 lakos élt a városban. Mindhárom felekezet (római katolikus, református és ortodox) felépítette magának szerény kis templomát. Maradandóbb templomokat csak a század végén építettek. In: in: Scherer Ferenc: Gyula város története. Gyula, 1938. I-II.

31 u.ott,349.p.

32 1734-től 1834-ig feljegyezték a német város német bíróinak neveit. u.ott,85.p.

33 u.ott,44.p.

34 A tanulók száma a főelemiben 258, a németvárosi elemiben 206, a magyarvárosi leányiskolában 130, a németvárosiban 148 volt. u.ott,117.p.

Újvidéken a rácok afféle uralkodó osztályt képeztek; ők adták az értelmiséget és a pénzt.³⁵ Itt 1848-ig minden harmadik évben magyar lehetett a bíró. Tiszaföldváron (Bacsko Gradiste) 1830-ban a magyaroknak nem volt képviselője a rácok, vezette községben.³⁶ A XVII. században **Bajára** beköltöző katolikus bunyevácok, bosnyákok, görögkeleti rácok 1696-ban I. Lipót császártól mezővárosi kiváltságot kapnak, községi ügyeikben engedélyezte a szerb hivatalos nyelv használatát. II. Rákóczi Ferenc hiába ígér nekik hajdúszabadságot, mindvégig kitartottak a Habsburgok mellett, 1707-ben Kecskemétet is teljesen elpusztítva. A harcokban megfogyatkozó szerbek helyébe magyarok és németek települtek. Grassalkovich Antal a városi magisztrátus választását szabályozó instrukciójában (1755) hangsúlyozza, hogy az egyik évben magyar, a másikban német, a harmadikban rác bírót válasszanak, gondot fordítva a lakosság nemzetiségi összetételére. Baja város három nemzetisége 8-8 taggal volt képviselve a 24 tagú tanácsban.³⁷

• A vallási türelem jegyében engedték vagy támogatták a protestáns, görögkeleti vagy izraelita egyházi autonómia kiépülését:

A bajai zsidóknak is volt az újvidékiekéhez hasonló autonómiájuk. Évenként bírót választhattak, aki polgári és peres ügyeiket intézte. A bíró mellé négy esküdtet és két gondnokot választottak, akik törvényt ültek és beszédtek az adót. Bírónak csak helybéli zsidó volt választható.³⁸

Tekintettel arra, hogy a vallási megoszlás nagyon sokszor etnikai megoszlást is takart, így hozzájárultak a nemzetiségek önálló kulturális fejlődéséhez, a kulturális autonómia alapjainak kifejlődéséhez (pl. bajai zsidók, csabai görögkeleti románok, csabai szlovák evangélikus egyház).

Mindezek tükrében nem kell csodálkoznunk, hogy az 1820-as években, amikor a magyarság száma a betelepítések következtében a nemzetiségeket nem érte el, Széchenyi mellett számosan aggódtak a magyar nyelv és identitás fennmaradása miatt³⁹. Míg „*Széchenyi a magyar nyelv terjesztését nem ébresztette, a német nyelv nemcsak itthon, hanem az egész magyar hazában nagyon kedves volt.*”-írja a kortanú Komáromy Miklós.⁴⁰ – A törvényekben biztosított területi és egyházi autonómia mellett a városok többnyelvűsége is biztosította a nemzetiségek anyanyelvhasználatát a közéletben éppen úgy, ahogyan a magánéletben; természetesnek tarthatjuk, hogy főrendjeink is gyakran kétnyelvűek voltak.

35 Délvidéki S. Attila: Lángoló temetők. Az úgynevezett Vajdaság kihalásának elhallgatott titkai és borzalmai (1268-1868) tizenkét kötetben. Fejezetek a rájárások történetéből. A szerző magánkiadása. Szekszárd, 2009.117.p.

36 u.ott.154.p.

37 Az instrukció abból indul ki, hogy a lakosság kétharmad része katolikus, egyharmad része görögkeleti hitű. In: Kőhegyi Mihály: Baja város története a kezdetektől 1944-ig. Akadémia, Bp., 1989. 207-229.p.

38 u.ott 227.p. Engedélyt kérhettek zsinagóga építésére.

39 Ez időtől[1816-tól] 32 évben át... a német nyelv – a megyék kivételével – a kormány és a kincstári hatóságok hivatalaiba még inkább meghonosodott...” in: Lehoczky Tivadar: Bereg vármegye monográfiája. Pollacsek Miksa könyvnyomdája, Ungvár, 1881. I. kötet. 266. p.

40 Ecsedy Gábor- Komáromy Miklós: Gyula város története és korabeli állapotának leírása. Békéscsaba, 1982.77-78p,114.p.135.jegyzet

Városi önkormányzat vallási vagy nemzetiségi arányok szerint XIII-XIX. sz. elejéig.

1) Pozsony (1291)

polgármester + 12 esküdt + bíró
(magyarbíró, zsidóbíró)

zsidótanács
(1376. zsidó jogkönyv)

2) Zágráb (1377)

városi tanács tagjai: 3 szláv + 3 német + 3 latin(olasz) +
3 magyar + polgármester

3) Zsolna (1381)

városi tanács: szlovákok, németek egyenlően.
(XV. sz.: szláv nyelvű jegyzőkönyvezés)

4) Kolozsvár XV. század, budai mintára: bíróválasztás: szász/magyar/évente

KISTANÁCS: 6 szász + 6 magyar
esküdt

NAGYTANÁCS: 50 szász + 50
magyar tanácsstag
(fele tehetős, fele céhenként 3-4 fő)

5/ Kassa

Kistanács
100 tagú Nagytanács = magyarok + németek
+ szlovákok (katolikusok, reformátusok,
evangélikusok) egyenlő arányban

6) Baja- szabadalmas kamarai mezőváros

XVII. sz.: lakói: bunyevácok + bosnyákok + görögkeleti rácok
1696. I. Lipót: mezővárosi jog + szerb hivatali nyelv

XVIII. sz.: magyar, német betelepülés 1755. évi utasítás (Grassalkovich A):

előljáráóság	12 esküdt (4 magyar+4 német+4 rác)
nagytanács	24 tanácsos (8 magyar+ 8 német+8 rác)

zsidó kisebbségi tanács =
4 esküdt, 2 gondnok, 1 bíró

7) **Siklós mezőváros (1731-1848):** 80 bíró (közte 3 szerb, 5 horvát, 9 német, a többi magyar

Belső tanács: bíró+ magyar, görög, német albírók és jegyzők (horvát, német, magyar) kamarások (horvát, német, magyar), kisbírók magyar, német, szerb)

Külső tanács: évente választott esküdtek

cigány kisebbségi tanács =
bíró + 3-4 esküdt/év

8) **Pécs (1697)**

Előjáróság: 4 német+4 magyar+4horvát =12 tanácstag
+polgármester

Nagytanács: német, magyar, horvát nemzetiségi csoportok egyenlő képviselőben

9) **Békéscsaba**

1817: L: 87% evangélikus + református és 12% katolikus → A közterhek 1/7-t viselik

1847: „régí szokás”: minden hetedik évben katolikus bírót választanak

10) **Gyula mezőváros (1794)**

Magyarváros	Németváros
1 főbíró+6 katolikus+3 ref+3 görögkeleti esküdt + 1 majd 2 jegyző	1 főbíró+10 katolikus +2 görögkeleti esküdt + 1 jegyző

1841: Magyargyulán 9, Németgyulán 8 főre csökkentik az esküdtek számát takarékosági okokból.

11) **Buda** kezdetben:

előjáróság: 10 német + 2 magyar + bíró

XV.sz

előjáróság: 6 német + 6 magyar + bíró

XVIII. sz: A városi tanács mellett:

szerb kisebbségi tanács (bíró + esküdtek) / év – szerb nyelvű adminisztráció

A XIX. századi nyelvhasználattal kapcsolatos törvények – a rendszerváltás után a határon túli kutatásokkal is bővülő szakirodalom és a korabeli európai párhuzamok ismeretében – nem gátolták a nemzetiségeink anyanyelvhasználatát, és nem tekinthetők asszimilálóknak: A magyarság száma 60 év alatt 26%-ról 34%-ra emelkedett Erdélyben 1910-ig⁴¹. Katus László kutatásai szerint az asszimiláció természetes és spontán folyamat volt.⁴² Itt az idő, hogy kimondjuk; hazánkban az európai gyakorlattal ellenzökleg nem volt erőszakos asszimilációs nemzetiségi politika – 1914 előtt a nemzetiségek 20%-ka sem beszélte a magyar államnyelvet. Összehasonlításképpen: 70 év alatt (1910-től) a kisebbségben élő magyarság száma felére fogyatkozott 1920 után.

A nemzetiségekkel való ellentéteink forrása tehát nem az volt, hogy egyáltalán nem használhatták anyanyelvüket, hanem az oktatás állami ellenőrzés alá vonásában, az államnyelv oktatásának kötelező bevezetésében a korábbi teljes egyházi-kulturális autonómiájuk (*kollektív jogaik*) sérelmét látták, miközben a szerbek, románok, és részben a szlovákok a horvátokéhoz hasonló mértékű *területi autonómiára törekedtek*. Ezt a helyzetet tudta kihasználni az I. Világháború előtt - az Osztrák-Magyar Monarchia felosztására törekedő Franciaország és Oroszország, ahol viszont a kisebbségek egyáltalán nem részesültek kollektív jogokban!

Az önkormányzatokban, a hivatalokban a fentiekben bemutatott arányosítás mai formái és az egyházi-kulturális autonómia nemzetközi szintéren való elfogadatlása a szövetségben élő őshonos kisebbségek érdekképviselete számára az első lépés lehet a megmaradáshoz vezető úton.

III. Gazdasági, szociális érvek, amelyek a többségi államot az autonómia megadására készítetik:

A családok – értékeket, hagyományokat, viselkedési mintákat közvetítve – a helyi közösség szilárd erkölcsi pilléréként és kulturális szervező erejeként működő anyanyelvű egyházszervezeteken, helyi közösségeken keresztül illeszkednek az állam egészéhez. A kutatások megerősítik, hogy a nyelvi-kulturális, vallási identitást és ezzel együtt a szilárd erkölcsi értékrendszert közvetítő csoportokból kiszoruló egyének pszichikai és szociális problémák tömkelegével küszködnek; körükben a beilleszkedési zavarok, a gazdasági, életmódbeli hátrányok, rosszabb iskolai eredmények, munkanélküliség, alkoholizmus, öngyilkosságok, a bűnözés az átlagosnál magasabb számban jelentkeznek növelve az állam szociális terheit az e célra létrehozott külön intézmények által.

41 Katus László: Erdélyi statisztikák, 1850-1910. in: Magyarok A Kárpát-medencében. szerk. Glatz Ferenc, 1989. Pallas. 2. kiadás, 214.p.

42 Katus László: Nemzetek és népszaporulat. in: Magyarok A Kárpát-medencében. szerk. Glatz Ferenc, 1989. Pallas. 2. kiadás, 174.p.

IV. A teljes autonómia felé vezető fokozatos lépések – sürgető állami feladatok:

- Állandóan frissíteni kell a nemzetközi jog kollektív jogokra irányuló keret-egyezményeit, szerződéseket, ajánlások gyűjteményét, kollektív jogok alkotmányba és törvényekbe foglalt változatait, amit Csapó József magánkiadásban tett meg, s azóta nincs állandó frissítése!⁴³

- A jogászhallgatók egyetemi oktatásába külön be kell vezetni a kisebbségi jog oktatását elméleti és gyakorlati oldalról. (Barki Mária Éva asszony, Ermacora professzor tanítványa lehet az egyike azoknak, akik a gyakorlati megvalósítást taníthatnák.)

- A magyar kormánynek hathatósan kell támogatnia az egyházi jogra (a II. Vatikáni zsinat határozataira) hivatkozva a pápánál az önálló szlovákiai magyar katolikus egyházmegye és az önálló csángó katolikus egyházmegye létesítését.

- A létében fenyegetett felvidéki magyarság helyzetének javítása érdekében hivatkozni kell a németországi alkotmányos és törvényi megoldásra az északi szlávok, a szorbok esetében, magyar dualizmuskori állami egyháztámogatás összecszerűségére a románokat, szerbeket, szlovákokat illetően. Forszírozni kell állandóan a környező országok kormányainál, hogy azonos módon támogassa a különféle egyházakat. (Tótkés László szokta számba venni, hogy ezernél is több ortodox templomot építettek már Romániában, míg a magyar egyházak nem kapnak adófizetésüknek arányában egyenlő támogatást!)

- Tanulmányoztatni kell az északir nagypénteki szerződés gyakorlati eredményességét a szórványban élő magyarság megmentése céljából.

- Arányosított önkormányzatokért kell küzdeni és kutatni a magyarság részvételét, helyzetét az önkormányzatokban, a finanszírozás ellentmondásait.

- Szorgalmazni kell, hogy a nyelvtörvények anyanyelv használatára való jog érdekében biztosítsák a hivatalokban a magyar és más kisebbségek nyelvét ismerő tisztviselőket, jegyzőt (mint tettük mi a dualizmus korában).

- Be kell venni a kisebbségkutatást végző állami intézmények programjába a fentiekben ismertettek statisztikai figyelését, elemzését is!

- Hangoztatni kell a nemzetközi politikai életben, hogy Magyarország a tömbben élő kisebbségeinek az olyan európai modellek biztosítását kívánja, mint amilyen a skót vagy a dél-tiroli autonómia szerkezete; ami Európában kikísérletezünk a népek békés együttélésére jó lehet Európán kívül is!

- Szorgalmazni kell a politikának az etnikai alapú régiók kialakítását, utalva Svájc, Spanyolország, Belgium, Aland (stb.) európai uniós példákra.

- A brit kétoldalú államközi miniszteriális szervezetek működési modelljét alapul véve, folyamatosan meg kell vitatni az elemzések eredményeit, az Európai unió alapelveivel; a diszkrimináció és a szubszidiaritás elvével ütköző intézkedéseket!

- Tiltakozni kell nemzetközi fórumokon, és gazdasági vagy más ellenintézkedéseket tenni a meglévő kulturális autonómia további szűkítése ellen (marosvásári, kolozsvári egyetem, kárpátaljai pedagógiai főiskola stb.)

43 Dr. Csapó I. József: Nemzetközi jogi kisebbségvédelem. Autonómiák és autonómiatörekvések. Szeged, 2003. Mécs László

Teendőink rendszerezve:

Önkormányzati szint:

- arányosított önkormányzatok (pénz, jogkör), helyi nyelvhasználattal
- többnyelvű nyomtatványok használata a hivatali ügyintézésben (A dualizmus idején nem volt computer még.)
- betelepedés engedélyezését a helyi önkormányzat hatáskörébe adják le
- helyi egyházközségek, civilszervezetek önkormányzati képvisellete, *arányos finanszírozása!*
- Egyházak és iskolarendszer *arányos és egyenlő mértékű finanszírozása*
- rendőrség a helyi közösségekben etnikai arányban, vagy polgárőrség területi felügyelettel;

Gazdasági erősítése a népcsoportnak, etnikai régióknak:

- helyi hitelszövetkezetek alakítása
- helyi termelés (olajütők, darálómalmok, tejcsarnokok, olcsó energia (napelemek)
- a baszk földi Mondragon ipari szövetkezetcsoporthoz mintájára helyi ipari szövetkezetek létesítésének támogatása,
- szövetkezeti Népbank baszk mintára, mely az előbbi ipari szövetkezést finanszírozza

Központi - regionális- szervezeti feladatok

- igazságszolgáltatási csúcsszervek / népcsoportonként
- etnikai alapú régiók szorgalmazása
- finanszírozott egyházi autonómia;
- finanszírozott kulturális autonómia (önálló iskolarendszer az egyetemi szintig)
- munkahelyek, hivatal /etnikai arány szerinti betöltése (népszámlálás);
- anyanyelvhasználat a hivatalokban, bíróságokon, a központi hivatalokkal való érintkezésben;

Két ország közötti feladatok:

- állandó anyaországi – társországi miniszteri bizottságok;
- alkotmányban, törvényben biztosítani az autonómia (egyházi-kulturális, területi) szintjeit

Nemzetközi szint:

- EU-s szintű etnikai képviselő